

אשקלון

ק"צ 1099

אשקלון, מס' 1

- בשמ(ך) רחאכך, תיארתי לעצמי כך, (מנא).
אל אילי הצדק, ברוכי עליון, גומלי חסד, דורשי משפט

- 8 שוחרי שלום, תובעי זכיות, הם הם הקהל הקדוש הדרים
במדינת אשקלון, התמימים והישרים האצילים והיקרים,
10 יברכם אלהינו וישמרם ויתמכם בימין צדקן ---
14 --- שאו רב שלום
15 מל[פ]ני אדון השלום העושה במרומיו שלום ומתורתו
התמימה שכל נתיבותיה שלום וממנו, אנו שני בתי דינין, ומשלשה
הקהילות המעולות, קהל כנסת הירושלמים וכנסת הבבליים
וכנסת עיר המלוכה הקרואה אלקארה, יאריך אלהינו שלותה.¹

מקור: כ"י בודאפסט, בית-המדרש לרבנים, אוסף קאופמן, 242.

פורסם: I. Goldziher, Melanges judeo-arabes, REJ, LV (1908): pp. 58–59; גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 573, עמ' 434.

ספרות: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 255.

- 1 לפנינו טיוטת פתיחה של מכתב מקאהיר לאשקלון בדבר האבל בחצר הנגיד על חורבן קהילת ירושלים בקיץ 1099 ובדבר מגבית שנערכה למען פדיון השבויים והספרים.
עיקר המכתב ראה להלן, הערך "ירושלים", מס' 11, ושם גם ספרות והערות. בהדפסת התעודה כאן לא הובאו מחיקות הסופר, וכתובות מחוץ לשורה שולבו במקום
הראוי להם בלא לציין זאת.

ק"צ 1100

אשקלון, מס' 2

TS, 10 J 5, f. 6

- 5 כאן וצלנא כתאב חצרה סאדתנא אלשיוך אלאגלא אטאל אללה בקאהם
ואדאם תמכינהם ועלאהם וסמוהם וסנאהם וכבת חסדתהם ואעדאהם
מנטויא עלי דכר אלספתגה אלמקתרנה בה אלמתעלקה באכונ[תנ]א אלשבויים
מן אלמקאדסה ותסלמנאהא ממך כתב עליה בהא וכאן להא מן גמאעתנא
10 מכאן מכין ומוקע כביר ולם נסתכתר מתל הדה אלמכרמה מן [...] אלסמחה
בל מן אחואלהם אלרזחה ותאכדת אלמנה בהדה אלעארפה למא חצל מנהם
מן אלתעגיל ואלמבאדרה ואלאסתטהאר באיקאעיהא עלי טריק אלפור דון אלטראכי

.TS, 20113

ע"א ושכרנא אללה עז וגל עלי מא היאה לנא מן אלבעת עליהא וְיִסְרָה להם מן

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- משארכתנא פיהא וצרפנאהא פי פכאך בעץ אלאסירים בעד אן אעתמד[נא עלי]
מקתצא מא תצמנה כתאבהם מן אנפאד מא כאן ענדנא למן ק[בלכס]
ולם נהמל מכאתבתהם חרס אללה מדתהם בגואב מא אצדרוה אלינא [מן]
אלמכאתבה בל אגבנא ען דלך ובקינא מרתאדיון מן יסיר בדלך פחצל מן 5
הגום תלך אלאמראץ וחלול דלך אלובא ואלפנא ואלבלא מא שגל בה כל[נא]
אמא בוגע לחקה או מן יכצה וסאר מן ההנא מן ותקנא פי תעריפה להם
בצורה אל[חאל] פימא אנפדוה ווצולה וצרפה פי אלוגהה אלמשאר אליהא ולם
תזל אלאכבאר מתואצלה בתפאני גמאעה ממן אפתכו מן אלאפרנג ובקו
בעסקלאן גועא וערנא וצרא ובקא אקואם מאסורין יקתל מנהם אלבעץ 10
קדאם אלבעץ אלמתאכר באנואע אלעקובה גרצא פי אלתשפי לתמחיקהם
ומא כנא באלדי נסמע ען ישראל מא הדה חאלה ולא נבדל גהדנא ונסתלם
וסענא פי כלאצהם ופק אללה תע לסלאמה אלאחאד אלפליטיים אסבאב יסר
ונגח פאול דאך ואופאה בעד רחמי שמים כון אלשיך אלגליל אבו אלפצל סהל 15
בן יושע בן שעיא שצ בעסקלאן והו מתצרף מע אלסלטאן אעז אללה נצרה
וידה באסטה פי אלתגר וכלמתה נאפדה פתלטף ותסדר פי הדה אלנובה בוגוה
יטול דכרהא ולם ימכנה פכאך קום ותכליה אכרין פודת אלחאל אלי אן אפתך
כל מן אמכן אן ישתרי מנהם ולם יבק סוי אחאד חצל אלמצבט בהם מנהם
טפיל יכון מקדר עמרה תמניה סנין יכון עשרה אלמערופ באבי סעד אבן 20
אמראה אלסתתרי פדכר אן אלאפרנג יערצו עליה אן יתנצר אכתיאר
וועדוה באלאחסאן אליה פיקול להם כיף יכון כהן נצראני פיכלוה וקד בדל
פיה מבלג כביר ואלי אלאן הו מעהם סוי מן אכדוה אלי אנטאכיה והם אחאד
וגיר מן תשמד לתטאול אלמדה עליה ותעדך פכאכה ואיאסה מן תכליתיהם
ולם נערף בחמד אללה תע אן אלארורים אלמדכורין אשכנו קהרו אמראה 25
ולא אתטוהא גצבא כסואהם פאמא אלדי סלמת ארוואחהם פי הדה אלחאדתה
פאן מנהם אקואם הרבו ותאני ותאלת יום אלוקעה וכרגו מע אלואלי כאן באמאן
וקום בעד טפר אלאפרנג בהם ובקאהם עמהם מדה הרבו מנהם והם קלאיל
ואלאכתר הם אלדי אשתרו ועיזו עלינא מר מנהם בצרוב אלמוואחק ואלגזרות
כלק פמנהם מן חמלה אלצר אלדי כאן לחקה עלי אלצעד אלי הדה אלדיאר 30
מן דון מאונה כאנת מעה ולא מא דפע בה צרר אלברד פמאת פי אלטריק וקום
פי אלבחר איצא עלי מתל הדה אלצפה וקום בעד וצולהם אלי ההנא סאלמין אכתלף עליהם
אלהוא
ווצלו פי ענפואן דלך אלובא פמאת מנהם גמאעה וכאן קד תקדס מגי
קום מנהם אל פאול פלמא וצל אלשיך אלגליל אלמקדם דכרה חמל [גמא]עה
מנהם והם מעטס מן כאן בעסקלאן ואסבת בהם ועיד עיד אלפסח פי אל 35
טריק בחסבמא ודת אלי דלך [מן] אלצרוה פתכלף קרץ הדה אלגמלה אל
מצרופה ללגמאלין ולמאונתהם וללכפארה וגיר דלך מן נואיבהם בעד מא
תפצל בה ממא לס ירפעה עלי אלגמאעה פאנצאף דאך אלי מא כאן
אקתרץ וצרף פי אבתיאע מאיתין ותלתין מצחף ומאיה דפתר וכ
ותמניה ספרי תורות גמיע דלך קודש והו בעסקלאן פתבקא עלי אל
גמאעה בעד מא וזנוה פי דפעאת ממא אנצרף פי מגרד פכאך אלארואח 40

- 44 ומאונה בעצה ותמן מא דכרנאה מן אלקודש¹
והו נחו מן כמס מאיה דינאר מאיתי דינאר וכסור ובעד מא כרג ען אידיהם
פי ממאסכה ארואח מן וצל מן אול חאל ואלו אלן באלשראב ואלמדאואה
ואלמאונה ומא אמכן מן כסוה פאדא קדר מבלג דאך פי הדה אלמד'ה
כאן גמלה כבירה ולו כאנת אלחאל גרת עלי אלמשהור מן אן סבי אליהוד
45 מן ביעהם ג במאיה לכאנת הדה אלגמלה
אנצרפת פי כלאץ אחאד ואנמא אלטאף אלבארי גל אסמה
ורחמיו שהיא מתחדשות שמלת האולי אלמסאכין
אלעשוקים אלשבויים אלעניים אלמרודים אל
מחקוקין באלתצור ואלשכ'ה ואלאסתג'אתה
50 בקול תתננו כצאן מאכל ובגוים זריתם
תמכור עמד בלא הון ולא רבילת במחיריהם
וחקיק אן נקול לולי יי צבאות הותיר לנו
שריד כמעט כסדום הלינו לעמורה דמינו
ונקול אן כלמא נון פי הדה אלנובה מן אול
55 חאל ואלו אלן באלנסבה אלי כברהא
ועטם אלנאזלה בהא יסיר חקיר
ואנמא יקום אלעדר מן אלבעץ בפקר הדה
אלטאיפה מן ארבאב אלחואל ודוי אלאמואל
ומן [...] פי הדה אלשתוה מן צלאח
60 גמאעתהא מא מס מנהא ופת פי עצדהא
וביין פי אמלאכהא וקטע בצעיפה
עדדהא ואכתלת מעה גמועהא
תם מא נאב אלסאלם מנהא מן אלאוג'אע
[וא]לאמראץ אלדי אסתנפר אלמעטם מנהא
[...]אסתדאן מא צרפה

- ע"ב ולם יכן לנא מנתדח ען מטאלעתהם במא ערפנאה ואנתהא אליה סעינא מן דלך
לאנא עארפין אן ענדחם מתל מא ענדנא מן אלסא ואלגם עלי אלמפקודין
ואלאהתמאם בחראסה אלמוגודין לא סימא מע מא טהר מן קוי נכותהם
ואשתהר מן עאלי המ'תהם ואריחיתיהם וכאן להם מן אלמבאדרה ואלמתאברה
5 לאנתהאז מתל הדה אלפרצה מא חצל להם עלי גירהם מן אלקהלות אלסבק אלכביר
ואלשרף אלכטיר וגרת חאלהם פי דאך מגרי מן וצף סבטה באלתהגם ללמכארם
ואלתסר'ע אלי פעל אלמחאמד דאך קו ויתא ראשי עם צדקת יי עשה ומשפטיו
עם ישראל: וקד תקדם אן אלמתבקא עלינא אזיד מן מאיתי דינאר סוי
מא יחתאג אליה פי מאוונה אלבאקיין בעסקלאן מן אלסבי ועדתהם ניף ועשרין
10 שכצא ולמא ינצרף פי חמלהם ובקיייה נואיבהם אלי אן יצירו אלי ההנא
ומן גמלה האולי אלמקימין בעסקלאן אלשיך אלפאצל אבי אלכיר מבארך ולד
אלמעלם הבה בן ניסן אדאם אללה חראסתה והו מן אלפצל ואלעלם ואלדין ואל
כלל אלגלילה עלי מא הו משהור ועליה ימין מתקדמה אנה לא יאכד שי מן [אלצ]ב[י]ר

- 15 פי גמלה קום ולא קבל אלא מא כאן באסמה מעיינא ויראד להם [...] אלמגי ההנא בעד מא יתפצלו אלמואלי אלשיוך אלסאדה אדאם אללה נעמאהם עלינא בה פי מא יופא מנה דין פכאך אכותנא ואכותהם וישמרו מענא פי דלך ען סאק ויסתאנפו מן הדא אלזכות במתל מא אנפוח וישתם [...]. אלמכרמה במתל מא אבתדו בה ויסעפונא פיהא במא יקלנא ויעינונא בכרמהם עלי מא ינהצנא פמא לנא פי הדא אלאקלים מן נכאתבה במתל
- 20 מא כאתבנאהם בה ונחן אוילי באלאנבסאט אליהם ואלאדלאל פי אלתתק[ל] עליהם ומא אולאהם בקראה גמל כתאבנא הדא עלי גמאעתהם בעד אלאכראג בחצור אלגמהור פאן אלמנפעה תכון תאמה עאמה ללדאפע וללמדפוע לה פקל אן יכלו מן אן יכון פיהם דו נדר או עליה שי לקודש גיר מעיין פידעוה אלדאעי אלי תעיין מא ען לה תעינה או מן יתברע בנדבה מבתדאה או מן יכך גהה ען גהה וקביל ען קביל ויבלגו אלי חית ינתהי סעיהם ויגרו מענא עלי עאדה כרמהם וגמיל סירתהם ויסתברכו מן אל[די יעטין] אלצעף קוה ויפוזו מן הדא אלמכרמה במא יחוזו בה נעם אלדארין פקל אן יתפק מתל הדא אלמוסם אלמפידה תגארתה אלמרבחה בצאעתה ומא נבעתהם עלי שי מן דלך לנדכרהם בפעלה אלא [...] הם אל
- 30 גלילה אכבר מנבה ומחרך וקד אנפדנא רסול מן גהתנא אליהם ופי מא יוקפהם עליה מן תפציל הדא אלנובה מא יגנינא מן אלתוסעה ואלבסט ונחן נרגב אליהם חרס אללה מדתהם פי אלאשתמאל עליה אלי חין עודה ומא עסאה ייסרה אללה תע מן גהתהם אלמחרוסה פאן תמכנו אן יכתבו לה ספתגה פהו אעפי ללמדכור כונה רסולא ואסרע לעודה ואן לס יתוגה דלך פיסים
- 35 מא יתחצל אליה ויכון כתאבהם עלי ידה בדכר מבלגה ואלהי ישראל ברחמיו הגדולים ישמרם כלם ויאר פניו אליהם ויחון ויחוס עליהם וישלח ברכה במעשי ידיהם, הם ובניהם ובנותיהם וקרוביהם ורעיהם ובתיהם וכל הנלוים עליהם ויקיים בהם בימיהם ובזמניהם, ולקחום עמים והביאום אל מקומם והתנחלום בית ישראל על אדמת יי לעבדים ולשפחות, והיו שובים לשוביהם ורדו בנוגשיהם. כה אמר יי: חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו. כה אמר יי צבאות: עשוקים בני ישראל ובני יהודה יחדו, וכל שביהם החזיקו בם מאנו שלחם. גאלם חזק יי צבאות שמו ריב יליב [את ריבם], ונודע בגוים זעלם וצאצאיהם בתוך העמים, כל ראייהם יכירום כי [הם] זרע ברך יי. ושלומום ישגה לעד, אמן נצח.

.TS, 10 J 5, f6

- מוצל הדא אלכתאב מו ור הז צדקה בן הזקן החכם החסיד סעדיה אלמערוף באלשיך אבו עמר אלטחאן רח אל והו מן ארבאב אלסתר ואלציאנה ואלכיר ואלדיאנה ולה פי גמאעתנא סעי גמיל וכביר מרוה וליס לה חאל והו קליל דאת אליד לאן נפסה תטאלבה במא חאלה תקצר ענה והו פי אלאכתר ואקף קד[אם] ג[מאע]תנא פי מהמאתהם ופי אלתטואף ללמחקוקין ופי וגוה מתובאת וקד סהל עלי נפסה תרך שגלה ואלתוגה פי הדא אלמקצד ונחן נגדד אלסואל פי אלאשתמאל עליה
- 5

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

ואלמבאדרה באנגאזה ומסאעדתה ומעאצדתה במא אמכן פעלה פאלגמיל
מעה מנשור משוור ואלקליל מן אלכראמה יעתרף בהא פצלא ען אלכתיר
וראיהם אדאם אלה נעמאהם פי אלוקוף עלי מא כתבנא בה פי מענאה ואל
10 תעגיל באנגאז מא תוגה לאגלה אלמרשד אן שא אלה

שמואל בן חלפון הרופא
יכץ חצרתהם באתם אלסלאם
ישאו כלל הקהל הקדוש הנסגל ישמ[רם]
צורם ויעזרם גואלם בתהלה חכמיהם
וחסידיהם שלום רב ממני שלה
הכהן ביר(בי) צדוק ביר(בי) מצליח בר זיט[א]
ת(הא) נ(פשו) צ(רורה) ב(צרור) ה(חיים) וידעו כי נפשי למאוד נכספת
אלהם! ואלהינו בחסדו יקבצנו במהרה
[] מ
כאתבה הכאוב הדאוב היגון ישעיהו הכהן בן מצליח המל(מד)
יכץ גמיע אלסאדה באפצל אלסלאם ויסלהם בסט עדרה
פלא כפא במא נאלה ונאבה מן בעד מפארקתהם
ואלי גאיתה הדה וש יג א

דוד ביר שלמה ביר דוד ביר יצחק ביר עלי ה
יכץ חצרתהם אלגלי לה באגל אלסלאם ואתמה
ויסלהם פי מרעא ה אלרסול ונגאזה לא עדמו
אלפצל אב[דנא]

מקור: TS, 20113.; TS, 10 J 5, f. 6.

פורסם: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 241–250; גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 577, עמ' 445–455.

תרגום

TS, 10 J 5, f. 6

5 הגיענו מכתב² הדרת אדונינו הזקנים האדירים, יאריך האל ימיהם
ויתמיד עמדתם החזקה, הגבוהה, הרמה והנעלה וישפיל מקנאיהם ושונאיהם,
המכיל את עניין הסופתגיה³ שהיתה מצורפת אליו, המתייחסת אל אחינו השבויים
מאנשי ירושלים. אנחנו קיבלנוה⁴ ממי שנזקפה לחובתו. היה לה⁵ אצל חבורתנו
10 מקום מכובד ורושם כביר. מצאנו התרומה מרובה לא ביחס [לידכם] הרחבה,
אלא ביחס למצבכם הרעוע. על אחת כמה וכמה גדולה היא הכרת טובתנו בחסד שעשיתם, מפני
הזריזות והיוזמה וההצטיינות שהיו מצדכם לעשותו את החסד בדרך פעולה מיידית, מבלי להתרשל.

.TS, 20113

- ע"א ומודים אנו לאל יתרומם ויתגדל על אשר נתננו לעורר לקיום המצווה הזאת ואיפשר לכם⁶ להשתתף עמנו בה. והוצאנו אותו את הכסף על פדיון מקצת האסירים, לאחר שאנו נתנו את דעתנו על מה שנובע מתוכן מכתבכם, כלומר, לשלוח ממה שאצלנו אל מי שנמצא אצלכם], ולא התמהמהנו מלכתוב אליכם, ישמור האל אריכות ימיכם, תשובה על מה שכתבתם אלינו, אלא ענינו על כך, והמשכנו לחזר אחרי אדם שיביא זאת אליכם; אחר-כך קרה
- 5 שתקפו אותנו המחלות ההן, ובאו הדבך הזה והמגיפה והצרעת,⁷ אשר העסיקו את כולנו, אם בשל מחלה שדבקה בו ואם שדבקה במי שהיה קרובו. ונסע מכאן מי שאנו סומכים שיודיע לכם את מצב הדברים בנוגע לסכומים ששלחתם, הגעתם והוצאתם באופן הנזכר. ואין פוסקות הידיעות להגיע זו אחר זו, בעניין מותם של מספר אנשים מאלה שנפדו מן הפראנקים ונשארו באשקלון ברעב, בעירום ובמחסור, ונשארו קבוצות של שבויים, אשר חלקם נהרגו
- 10 לעיני האחרים – שנהרגו אחריהם – בכל מיני עינויים ותכליתם כנראה להשמידם את כולם,⁸ ואין אנחנו מבין אלה ששומעים על אדם מישראל שמצבו היה כך מבלי שנתאמץ מאוד ונעשה כל אשר ביכולתנו להצילו. וסיבב האל יתעלה לשלום בודדים מן הפליטים מסיבות של הקלה והצלה, והראשונה והשלימה שבהן – אחרי רחמי השמים – שהיה השיח' הנעלה אבו אלפצל סהל
- 15 בן יושע בן שעה (שנמרהו) (צנור) באשקלון,⁹ והוא מועסק על-ידי הסולטאן, יתן לו האל נצחון מפואר, ורשתו פרושה על אלכסנדריה, ומלתו נשמעת. והוא סיבב את הדברים בחכמה וטרח הרבה בצרה זו באופנים שיאיר זכרם, אך הוא לא היה יכול לפדות חלק מן האנשים ולהשאיר אחרים. סופו של דבר שהוא פדה את כל מי שיכול היה לקנות מהם, ולא נשארו אלא בודדים שהחזיקו בהם, מהם ילד שגילו היה בערך שמונה שנים, או שמאל עשך הידוע בשם אבו סעד, בנה של
- 20 אשת התסטר¹⁰ ואמרו, שהפראנקים מציעים לו להתנצר מרצונו הטוב ומבטיחים לו להיטיב עמו, אך הוא אומר להם: כיצד יהיה כוהן¹¹ לנוצרי, כדי שישחררוהו וכבר הוצא עליו סכום גדול, ועד היום הוא נמצא, מלבד מי שלקחו אותו אל אנטיוכיה, והם בודדים, ומלבד מי שהשתמד מפני שארכו לו עמם הימים ואי-אפשר היה לפדותו ומפני שהתייאש שיתנו לו ללכת. ולא נודע לנו, תהילה לאל יתעלה, שהארורים הנזכרים בשם אשכנזים עינו אישה
- 25 או שכבו אתה באונס, כפי שעשו האחרים¹² ואולם, אלה שניצלו במאורע הזה, הם או אנשים שברחו ביום השני והשלישי למערכה ויצאו עם המושל, שניתנה לו יציאה חופשית,¹³ או אנשים שלאחר שתפסו אותם הפראנקים ונשארו עמם זמן-מה ברחו מהם, והם מעטים. והרוב הם מי שנקנו, ולמגינת-לבנו מתו חלק מהם בכל מיני ייסורים וגזירות; יש מהם שהביאם המחסור אשר השיגם לידי כך שפנו אל הארץ הזאת
- 30 בלי שהיו להם מזונות או מה שהגן עליהם מפני מצוקת הקור ומתו בדרך, ויש גם שאבדו בים באותו אופן, ויש שלאחר שהגיעו הנה בשלום נתחלף עליהם האוויר והגיעו בעיצומה של המגיפה, ומתו מהם מספר אנשים, וכבר הגיעו לפני כן מספר אנשים מהם. וכאשר הגיע השיח' הנעלה הנזכר לעיל, הביא עמו קבוצת אנשים מהם, והם רוב מי שהיו באשקלון, ושבת עמם¹⁴ וחגג חג הפסח¹⁵
- 35 בדרך, כפי שהצריכה השעה, וקיבל על עצמו הלוואה על הסכום הזה שהוצא על בעלי הגמלים ועל מזונותיהם בדרך ועל התשלומים לשמירת השיירה ושאר הוצאותיהם, לאחר שהתנדב מה שלא זקף על חשבון הקהל. וזה נוסף אל מה שנקלח בהלוואה והוצא על קניית מאתיים ושלושים ספרי מקרא ומאה קונטרסים ועשרים ושמונה ספרי-תורה; כל זה קודש ונמצא באשקלון¹⁶ ונשאר לחובת
- 40 הקהל לאחר ששילמו פעמים אחדות את מה שהוצא על עצם פדיון הנפשות

- ופרנסת אחדים מהם ומחיר הקודש שהזכרנו,
והוא כחמש מאות דינאר, מאתיים דינאר ומשהו, וזאת לאחר מה שהוציאו
כדי לקיים נפשתיהם של מי שהגיעו מראשית המצב ועד עתה במשקה ובטיפול רפואי
ובמזונות ובמלבוש, עד כמה שאפשר. ואם מעריכים סכום זה בזמן כזה,
הרי היה סכום גדול. ולו היו נוהגים כפי המקובל, כלומר, ששבויים יהודים
- 45 היו נמכרים שלושה במאה, הרי הסכום הזה
מוצא על הצלת בודדים בלבד. ואולם, חסדי ה', יגדל שמו
ורחמיו, שהם מתחדשים, הקיפו את המסכנים האלה,
העשוקים, השבויים, העניים המרודים,
שראוי להם שיינאקו ויתלוננו ויזעקו לעזרה
- 50 בלשון הפסוק: "תתננו כצאן מאכל ובגוים זריתם.
תמכור עמך בלא הון ולא רבית במחיריהם."¹⁷
וראוי לנו שנאמר: "לולי ה' צבאות הותיר לנו
שריד כמעט כסדום היינו לעמורה דמינו."¹⁸
ואומרים אנחנו, שכל מה שאנו משלמים בתקופת האסון הזה, מהרגע
- 55 הראשון ועד עכשיו, ביחס אל גודלו
ואל עוצם הצרה בו הוא קליל ופעוט.
יש מן ההצדקה בעובדה שחסרים
לכת הזאת בעלי יכולת ובעלי נכסים,
ואין במשך החורף הקשה הזה
- 60 מציבורכם מי שלא נפגע, ולא הוחלש כוחו
ונזק בנכסיכם והחלשה על-ידי דלדול
מספרכם, ונתרופף על-ידי¹⁹ ציבורכם.
נוסף על כך, מי שיצא בשלום מאלה, נפגע במדווים
ובמחלות, שבלעו את רוב רכושם,
- 65 [עד שאדם] לקח בהלוואה להוצאותיו.
- ע"ב ולא יכולנו להימנע מלהודיעכם מה שאנו יודעים ותכלית מה שפעלנו בזה,
כי יודעים אנו, שמצבכם בדיוק כמונו אבליים ומצרים על הנפקדים
ודואגים לשמירת הנמצאים, ובמיוחד לאחר שנגלה חוזק רצונכם להצטיין,
והתפרסם מה רמה שאיפתכם ונדיבותכם, והייתם אתם המקדימים והמתמידים
- 5 לנצל הזדמנות מעין זו, אשר העניקה לכם על שאר הקהילות עדיפות רבה
וכבוד גדול. ובאופן זה אתם מידמים למי שתואר שבטו ברדיפה אחרי מעשי נדיבות
ובריצה אל פעולות ראויות לתהילה, כמו שנאמר: "ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו
עם ישראל."²⁰ וכבר הזכרנו לעיל, שנשארו בחובתנו למעלה ממאתיים דינאר, מלבד
- מה שדרוש בשביל מזונות השבויים שנשארו באשקלון, ומספרם יותר מעשרים
- 10 איש, ובשביל העברתם ושאר צרכיהם עד אשר יבואו הנה.
ומכלל אלה הנמצאים באשקלון²¹ השיח' הנכבד אבו אלח'יר מבארך, בנו של
המלמד הבה בן ניסן, יאריך ה' את שמירתו עליו, ומפורסם הוא, כאיש
נכבד, חכם, ירא את האל ומוכתר במידות מפוארות, ויש עליו שבועה מקדמת דנה שלא יקח דבר מהציבור

- בתוך כלל האנשים, ולא קיבל אלא מה שעל שמו במפורש והיה רצוי שאתם [...] 15
לבוא הנה, לאחר שיתנדבו רבותינו הזקנים האדונים, יתמיד ה' את אושרם,
לתת לנו את מה שנשלם בו את החוב של פדיון אחינו ואחיהם ושנסו-נא את מותנכם עמנו
בעניין זה שכס אחד, ותהיה לכם בזה זכות בעתיד, כפי שהיה בעבר וי[...]]
את מעשה הנדיבות הזה כפי שהתחילו בו, ותסייעונו במה שיקל עלינו ותעזרו לנו
בנדיבותכם, כדי שנתאושש, כי אין לנו באזור הזה מי שנוכל לכתוב אליו
כדרך שכתבנו אליכם, ואנו ראויים ביותר לפנות אליכם ולהעז להטריח עליכם. 20
ומן הראוי ביותר לכם, שתקראו מכתבנו זה כולו על קהלכם, לאחר הוצאת ספרי תורה²¹ א
בנוכחות הציבור. כי התועלת תהיה שלימה וכללית, למשלם ולמי שמקבל את התשלום גם יחד.
שהרי לעתים רחוקות קורה שאין ביניכם מישהו בעל נדר או שחייב לקודש דבר מה שאינו קצוב, ואז יזמין אותו
המזמין לקצוב מה שייראה לו לקצוב, או מי שמנדב נדבה מלכתחילה, או מי
שייחד את נדבתו למטרה מסויימת או לעניין מסויים. באופן זה תגיעו אל תכלית שאיפתכם, ותעשו עמנו 25
כמנהג נדיבותכם וכדרככם היפה ותזכו לברכה מן הנותן ליעף כוח
ותזכו במעשה נדבה זו לנחול את טוב שני העולמות. ורק לעתים רחוקות מזדמנת
העונה הזאת אשר המסחר שלה מועיל והסחורה שלה נושאת רווחים. ואין אנו מעוררים אתכם על
דבר מה בכך, כדי להזכירכם לעשותו אלא [תכונות]כם ה-
נעלות הן המעורר והמניע החזק ביותר. ושלחנו מטעמנו שליח אליכם, ומה 30
שהוא יעמידכם עליו, כלומר פירוט האסון הזה, חוסך מאתנו להרחיב ולהאריך. ואנו
מבקשים מכם, ישמור האל אריכות ימיכם, לטפל בו עד אשר ישוב, ומה שאולי
האל יתעלה יצליחנו אצלכם, ישמרכם האל, הרי אם תוכלו לכתוב לו המחאה,
הרי זה נוח יותר לזכר, בהיותו שליח, ויחיש את שובו, ואם לא יתאפשר הדבר, יצוין בדיוק
מה שנאסף, ויישלח מכתבכם באמצעותו ויזכר בו הסכום. ואלהי ישראל ברחמיו ---²² 35

TS, 10 J 5, f. 6

- 1 מוסר מכתב זה הוא (מרנו) ור(בנו) הזקן) צדקה בן הזקן החכם החסיד סעדיה, הנודע בשם
השיח' אבו עמר הטוחן יר(חמהו) אל(והים). הוא איש הגון וישר, עושה חסדים וירא שמים.
בקהלנו הוא ידוע כמי שמשתדל לעשות טובות ויש בו רוח נדיבה, אך מצבו דחוק ורכושו מועט, כי
נפשו תובעת ממנו מה שידו אינה משגת. לרוב הוא נכון [לעזור לקהלנו]
5 בעסקיהם. מסתובב לאסוף נדבות לנזקקים ובכל מיני מעשי-צדקה, והנה התיר לעצמו
לנטוש את פרנסתו ולקבל על עצמו משימה זו. אנו חוזרים ומבקשים לדאוג לו,
ולחוש לעזרתו בביצוע שליחותו, לסייע לו ולעזור לו בכל מה שאפשר לעשות. הטוב שתעשו
עמו ייודע ברבים ויתפרסם. ועל המעט מן החסד נכיר תודה, לא-כל-שכן המרובה,
תנו דעתכם, יתמיד האל חסדו עמכם, לעמוד על מה שכתבנו בנוגע לאיש זה
10 והבקשה להחיש את ביצוע שליחותו, היא הנכונה, אם ירצה האל.²²

שמואל בן חלפון הרופא	ישאו כלל הקהל הקדוש הנסגל יש[מרים]
שואל בשלום כבודכם במיטב השלום.	צורם ויעזרם גואלם בתהלה, חכמיהם
מסלם בן ברכאת בן אסחק	וחסידיהם, שלום רב ממני שלה
שואל בשלום כבודכם	הכהן ביר(ב) צדוק ביר(ב) מצליח בר זוט[א]
האדיר באדיר השלומות.	ת(הא) נ(פשו) צ(רורה) ב(צרור) ה(חיים) וידעו כי נפשי

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

למאוד נכספה
אלהם, ואלהינו כחסדו יקבצנו במהרה
[מ]

חנניה בן מנצור בן עזרה שואל בשלום כבוד רבותיו הזקנים האדונים, יתמיד ה' את מעלתם
במיטב השלום ובמעולה שבברכות ותשומת-הלב, ומביע את געגועיו אליהם ומבקש אותם
לטפל במה שנקלל במכתב זה. ושלום.

כותבו הכאוב הדאוב היגון ישעיה הכהן בן מצליח המל(מד)²³
דורש בשלומכם המעולה של כל האדונים ומבקשכם לקבל את התנצלותו,
והרי לא נעלם מכם מה עבר עליו ופגע בו מאז נפרד מכם
ועד העת הזאת וש(לומכם) יג(דל) א(מן).

דוד ביר(בלי) שלמה ביר(בלי) דוד ביר(בלי) יצחק ביר(בלי) עלי ה(משכיל):
שואל בשלום כבודכם האדיר-ר באדיר ובשלם שבברכות
ומבקשכם לדאוג לו לשליח ולמילוי משימתו, לא תחסרו
טובה לעולם.

ספרות: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 283–305; בארון, הסטוריה חברתית ודתית, ה, עמ' 82, 214–216, הערות 2837; פראוור, הצלבנים, עמ' 266–267; הנ"ל,
תולדות, עמ' 26–31; גויטיין, גניזה, עמ' 311–314; גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 670–671; בלאו, ביקורת, עמ' 302.

- 1 השורה כתובה בין השיטין. נוסח התעודה המתפרסם כאן מבוסס על פרסומה הראשון על ידי גויטיין, פרסומה השני בידי גיל ותיקוניו של בלאו לפרסום השני. מספור השורות הוא על-פי הפרסום הראשון.
- 2 איגרת ששלחו ראשי קהילת אשקלון מאחת מערי מצרים – אולי דמיט – אל קהילת ישראל בארץ זו. אנשי אשקלון שהו מחוץ לעירם כדי לטפל בפדיון שבויים שנפלו בשנת 1099 בידי הצלבנים בירושלים. מטרת המכתב היתה למצוא כסוי לחובות שנתחייבו הפודים בשיעור מאתיים דינאר, לאחר שכבר הוצאו חמש מאות דינאר במזומנים, וסכומים נוספים שולמו לכלכלת הפדויים ולהעברתם למצרים. המכתב מורכב משני קטעים מן הגניזה; וראה: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 232–233 על סדר קטעי המכתב ראה שם, הערה 6. על שבויים יהודים מירושלים ראה גם להלן, הערך "ירושלים", מס' 2, 10–15 ו-17. לאיגרת שלפנינו קדמו איגרות אחרות, מפרי עטם של אותם הכותבים לאותם הנמענים, אשר אישרו את בואם למצרים של קבוצות ניצולים (וראה שורות 38–39). הניצולים הוצעו למכירה באשקלון במחיר זול בהרבה מן הרגיל, דבר שאיפשר לקהילת אשקלון לפדות אותם במהירות ולהעבירם משם למצרים. קשה לאמוד את מספר השבויים. בזמן כתיבת המכתב כעשרה חודשים לאחר כיבוש ירושלים עדיין נותרו באשקלון כעשרים שבויים שנפדו ולא הספיקו לרדת מצרימה, ולכן מותר לשער, כי השבויים מנו תחילה עשרות רבות.
- 3 משמע, הוראת-תשלום.
- 4 כלומר, את תמורתה.
- 5 כלומר, לנדבה זו.
- 6 כלומר, למקבלי המכתב.
- 7 המדובר במגיפות שפרצו באלכסנדריה בארבע השנים שלפני הכיבוש הצלבני, פגעו בכלכלתה וצמצמו את אוכלוסייתה. מצב זה השפיע על יכולתם של יהודי מצרים לסייע לפליטים, כפי שמציינים הכותבים. לאחר כיבוש ירושלים בשנת 1100 שוב פרצה מגיפה במצרים, ומכאן, כי ממגיפה זו נגעו גם אחדים מן השבויים.
- 8 וראה את תרגומו של גויטיין והצעתו של בנעט, שם, הערה 33.
- 9 הוא-הוא – לדעת המהדיר – "שלה שר בית ישראל", שנשא אישה באשקלון בשנת 1110 (וראה להלן, מס' 3 והערה 5 שם). הצעת-זיהוי אחרת ראה: גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 577, עמ' 447. האיש, סוכן הסולטאן, טיפל בפדיון השבויים, ולצורך זה לקח הלוואות ותרם מכיסו. בשובו לקח עמו למצרים את רוב הפדויים שנשארו באשקלון. האיש לא נמנה אפוא עם פליטי ירושלים; והשווה: פראוור, תולדות, עמ' 28–29.
- 10 התסתרים היו כת קראית, שהתרכזה סביב משפחת התסתרים. עתה ראה עליהם: מ' גיל, התסתרים – המשפחה והכת, תל-אביב תשמ"ב.
- 11 המלה מנוקדת במקור. במקרה הנדון שולם רוב כסף הפדיון, אך הנער הוחזר לשבוי מפני שהסכום שנדרש תמורת שחרורו עדיין לא הושלם. וראה: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 257.

- 12 על עניין זה ראה שם, עמ' 235–236; כן ראה: קדר, היישוב היהודי, עמ' 407, הערה 36; גויטיין, גניזה, עמ' 312.
- 13 ראה להלן, הערך "ירושלים", מס' 12 והערה 2 שם.
- 14 כלומר, שילם את מחיר שהיית השיירה באשקלון בשבת משום שהיו בה יהודים.
- 15 מכאן תארוך האיגרת: אחרי פסח שנת 1100.
- 16 הכמות הגדולה של הספרים הנזכרת כאן היא יוצאת דופן. ראה בעניין זה: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 235; כן ראה: ב"ז קדר, "פירוש רב סעדיה גאון לספר ישעיה שפדה מידי הצלבנים", פרקים, עמ' 107–111, ובייחוד הערה 5. וראה גם להלן, הערה 23.
- 17 תהילים מד: יב-יג.
- 18 ישעיהו א: ט.
- 19 כלומר, על-ידי החורף הקשה.
- 20 דברים לג: כא.
- 21 כלומר, בקרב הירושלמים הנמצאים באשקלון. הזקן היה מנכבדי קהילת ירושלים (וראה להלן, מס' 15, הערה 1).
- 21א וראה גיל שקרא "אכראג"; וראה קריאתו של גויטיין "אכראז" שמשמעותו "להכריז".
- 22 ראה פסוקי הברכה שבמקור, שורות 35–44.
- 22א ראה גרסתו של גיל.
- 23 והשווה לגויטיין שקרא המש(כיל), ועל-כן על-פי התואר, החתימה באותיות ערביות ואזכורו של בן משפחת התסתרים הוא מסיק, כי המכתב נכתב בידי קראים, וכי השבויים היו אפוא אף הם קראים. הדבר גם עשוי להסביר, לדעתו, את מספרם הרב של ספרי המקרא שנשדדו, שכן לאחר הכיבוש הסלגיוקי עזבו רוב הרבניים את ירושלים, ויושביה היהודים היו בעיקר קראים. פראוור טוען, כי פדיון שבויים היה משותף לקראים ולרבניים, וכי בעניין זה אין להפריד בין שתי העדות. לדעתו האיגרת רבנית. ראה: פראוור, תולדות, עמ' 27 והערה 29; הנ"ל, הצלבנים, עמ' 267, והערה 42; והשווה: בארון, הערות 22–31. וראה גם להלן, הערך "ירושלים", מס' 18.

שנת 1100

אשקלון, מס' 3

- פלמא תחקק דלך אנפדת
אלי עסקלאן ואחצרת מעשה בתחקק[י]ק
מא קלתה מן חאל [א]לז[י]גה [ועל[י]הא ?[ות]בת]
כטוט אלחברים אלקבועים [א]שקלון [...].
- 10 הם אלדין תולו תגדיד אלזיגה וכתב אלכתובה
[וא]לקידוס והאנא קד אחצרתה בחצרה
[...]. [ת] ובחצרתכם ואחצר אלינא מעשה
כתב בעסקלאן יקתצי נסכה אלכתובה והדה נסכתה כלמה
בכל מה מה שהיה לפנינו אנו העדים
15 החותמים עידותינו למטה בכתב הזה
כן הוה כי כלגך מר ור שלה השר הנכבד
- ע"ב היקר שר בית ישראל ב[עזרו יהיה צור]
ישראל נסב ית סת אלדלאל פנ[י]תא
ברת מר עולה המכונה תקה אלמ[לך]
וקידש יתה קידושין גמורין והנה א[נו]
5 כותבין נוסחת כתובתה אחר שג[תקיימה]
לפנינו כראוי וזאת נוסחתה אנת
כנגד אות זולתי הפסוקים שיש
למעלה [...]. פרנה. ביום שני

בשבת עשרה יומין בירחא דשבת
10 שנת ארבעת אלפין ותמנן מאוון
וששין שנין לברייתיה דעלמא
אתכתב הדין שטר פרנא דגן ב[מד]ינת
אשקלון דעל גב ימא רבה מותבה
אנא כלגך מר ור שלה יברכו שוכן
15 מעלה וישימהו בארץ לשם ולתהלה
שר בית ישראל בעזרו יהיה צור ישראל

מקור: כ"י אוקספורד, בודליאנה, Ms. Heb. e. 98, f. 60.

פורסם: פרידמן, הכתובה הארץ-ישראלית, עמ' 388–391; גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 594, עמ' 501–502.

תרגום

וכשה¹ אושר², שלחתי
לאשקלון והצגתי מעשה³ המאשר
את מה שאמרתי בנוגע לנישואין, ועליו נמצאות
חתימות החברים הקבועים ב[א]שקלון⁴ [...]
10 הם אלה שהוטל עליהם חידוש הנישואין וכתבת הכתובה
והקידושין. אני מציג את זה בזאת בנוכחותו של
[...] ובנוכחותכם. והוא הציג לפנינו מעשה⁵
שנכתב באשקלון והכיל העתק הכתובה, וזה העתקה מלה
במלה: "מה שהיה לפנינו אנו העדים
15 החותמים עידותינו למטה בכתב הזה
כן היה כי (כבוד) ג(דולת) ק(דושת) מ(ורנו) ור(בנו) שלה⁶, השר הנכבד

ע"ב היקר, שר בית ישראל ב[עזרו יהיה צור]

ישראל, נשא את סת אלדלאל הפנו[יה]

בת מר(נו) עולה, המכונה "נאמן בית המל[כות]",

וקידש אותה קידושין גמורין. והנה, א[נו]

5 כותבין נוסחת כתובתה אחר שנ[תקיימה]

לפנינו כראוי, וזאת נוסחתה אות

כנגד אות ---

--- כתובה. ביום שני

בשבת, עשרה ימים לחודש שבט

10 שנת ארבעת אלפים ושמונה מאות

ושישים שנים לבריאת העולם⁶,

נכתב שטר-כתובה זה בעיר

אשקלון אשר על חוף הים מקומה.

אני, כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מ(ורנו) ור(בנו) שלה, יברכו שוכן

15 מעלה וישימהו בארץ לשם ולתהילה,
שר בית ישראל, בעזרו יהיה צור ישראל.

ספרות: מאן, היהודים במצרים, ב, עמ' 201; ספר היישוב, ב, הערך "אשקלון", מס' 6; גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 236; גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 162; מ"ע פרידמן, "מקורות חדשים מן הגניזה לתקופה הצלבנית ולבית הרמב"ם", קתדרה, 40 (תשמ"ו), עמ' 67-70; פרידמן, הכתובה הארץ-ישראלית, עמ' 108, 129.

- 1 לפנינו תעודה מתוך קובץ מעשי בית-דין, שנכתב בקאהיר, כנראה בידי הסופר הלל בן עלי, אשר פעל בשנים 1066-1108. המיסמך מאשר נישואין על-פי שטר קיום כתובה, שנכתב בידי "החברים הקבועים באשקלון", ובו העתק הכתובה. הנישואין נערכו באשקלון בשנת 1100; אישור דבר הנישואין ניתן בקאהיר לפני שנת 1108.
- 2 אפשר לתרגם גם: "וכאשר אישר את זה". וראה הערות המהדיר לשורות אלו, וראה אצל גיל קריאה שונה במקצת.
- 3 כלומר, פסק או מעשה בית-דין, ולפנינו אפוא מיסמך רשמי, המאשר את הנישואין. על המונח "מעשה" בלשונם של בני ארץ-ישראל ראה: ש' ליברמן, "ספר המעשים – ספר הפסקים", תרביץ, ב (תרצ"א), עמ' 377-379. על השימוש במונח זה במיסמכי הגניזה ראה: מ"ע פרידמן, "הצרי אין במצרים הרופא אין באלקאהרא?", דיני ישראל, ה (תשל"ד), עמ' 219-220, הערה 52.
- 4 כלומר, חברי הישיבה. ושמה זהו שם כללי למנהיגיהם הרוחניים והמינהליים של שני בתי-הכנסת הרבניים באשקלון? מכל-מקום, ישיבת ארץ-ישראל על-פי-רוב מינתה חבר אחד בלבד כדי לייצג את ענייניה בקהילות ולשמש בתפקידי ציבור שונים, לרבות דיינות, ומינוי חברים מספר היה דבר נדיר.
- 5 גויטיין הציע לזהות את החתן עם אבו אלפצ'ל סהל (=שלה) בן יושע בן שעיא, סוכן הסולטאן, ששהה באשקלון בשנים 1099-1100, כאשר הגיעו לשם שבויי ירושלים (וראה לעיל, מס' 2, שורות 13-15). ייתכן, שהיה אז באשקלון בגלל נישואיו שם. פרידמן הציע לזהות את החתן עם שלה השביעי בן יושע, החתום על מכתב מישיבת ארץ-ישראל מלפני שנת 1050 (TS. 20115). אך השערה זו רחוקה, שכן אזי היה האיש בשנות השבעים לחייו בעת ינישואיו. הצעת-זיהוי אחרת ראה: גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 162. התואר "שר בית ישראל" הוא נדיר ביותר, ויש בו כדי ללמד על מעמדו החשוב של האיש.
- 6 23 בינואר 1100.

שנת 1100

אשקלון, מס' 4

קול קורא¹ מאת "החברים אשר באשקלון"² אל קהילות מצרים, ובו הם כותבים, כי "שלמנו את המרובה ונותר המעט", ועל-כן הם מבקשים להשלים – את הנותר לידי השליח נושא המכתב³.

מקור: TS, AS 147, f. 5

ספרות: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 256-257.

- 1 המובאות לקוחות מתוך טיוטה לקול-קורא, שאינה מצטרפת לכלל תעודה שלימה. גויטיין מתאר את המכתב, ובתוך תיאורו הוא משלב כמה מובאות.
- 2 ראה לעיל, מס' 3, הערה 4.
- 3 מקרה נוסף של תשלום חלקי נזכר לעיל, מס' 2. לדעת גויטיין המדובר בפדיון שבוי שתמורת שחרורו נדרש סכום גדול מן הרגיל.

לפני שנת 1111

אשקלון, מס' 5

ואשאל מלפניו שיבוא לני מן אצלו כתב אל השופט אשר בחצור, יהיה

10 לי פתחון פה אם אחפוץ ללכת מחצור אל עשקלון לשכון שם בעת

צרה כי היא בצורה ומוחזקת יתר מחצור.¹ ---

מקור: TS, 13 J 16, f. 18

פירוט: מאן, היהודים במצרים, ב, עמ' 199-200; ספר היישוב, ב, הערך "חצור", מס' 2; גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 569, עמ' 429.

- 1 התעודה במלואה ראה להלן, הערך "חצור"; ושם ספרות והערות.

שנת 1110 בקירוב

אשקלון, מס' 6

ע"ב בשמ' רחמ'

- כאן כתאבי צדר נחו חצרה מולאי אלשיך אלאגל כג]ק מר' ור' עולה הלוי הפרנס אטאל אללה בקאה ואדאם תאיידה ונעמאה מקתרתן בכתב עדה אלי הדרת הנגידות יכון כסאה לעד ואלו חצרה מולאי אלשיך אלאגל אבי אלרצי נט' רח' ועטף דלך כתאב אלחצרה אלסאמיה אלמתיביה יגדל כבודה לעד ו[אנפד]ת גמיע דאלך צחבה אלנגאב אלואצל בכתאב חצרה מולאי הפרנס ש'צ' ווצלני אלן כתאב חצרתה וראיתה כאליא מן דכר וצול אלכתב אלמקדם דכרהא ושגל דלך קלבי ואסל תפצלה כשפ חאלהא מן אלנגאב אן כאן מא אוצלהא ואעלאמי דלך ואמא אלתלמוד פמעדום בעסקלאן ואמא מצאחף אלמקרא פקד כנת דכרת לחצרתה אן בעונות הרבים אביע מעטם מא כאן מנהא ענד אצחאבנא ואן אלדי וגדת מנה ארבעה מצאחף תשתמל עלי עשרים וארבעה
- 10 ספרים ענד מרה ארמלה יקאל להא בנת בן צגיר והיא מצאחף מלאח כאנת ליכן קד תשעת תגליפהא ואיצא מצחף אלחורה קד אנדרס מנה בעץ דפאתה אנדראס יסיר וכדלך איצ'א מצחף ארבעת ספרי נביאים הראשונים פיה אוראק יסיר פי אכרה ואולה קד תשעתת ואמא ארבעת ספרי נביאים האחרונים ואלכתובים פליס פיהמא תשעית אלא פי אלתגליף וקד דכרת אן דפע להא פיהם אתנא עשר דינאר פאן כאנת הדה אלמצאחף תצלח פיצל כתאבה לתנפד

שוליים ימניים

- ואמא רב אלצנת פקד חצל כמא רסמת חצרתה והו תלתה ארטאל באלשאמי ואלדי אתתם בה נחצלה אלשיך אבו אסחק אברהים ש'צ' שריך מולאי אלשיך אבו אלכיר נט' רח'
- 5

שוליים עליונים

- ואמא אלעסל פהו יחצל איצ'א ואמא אלספתגה פקד אוצלת וקבלת ואלאהתמאם ואקע באפתכאך אלמרה אלמטלובה יתיר אלהינו אסרה ואסירי עמו ישראל ויעצים שלום כבודו לעד נצח סלה כגק מר' ור' ישועה החבר המעולה בחבורה נט' רח' מעצים לכבודו שלום
- 10 ואמא גמיע מא כאן וצל מן גהתא מן אלכתב פקד אעלמתה אצדרתהא אלי הדרת הגאונות יכון כסאה לעד ישע רב

מיעון

יגיע ליקר כגק מר ור עולה הלוי הזקן הנכבד]ד
ושנות חיים ושלוש יוסיפו לו בן כגק מר ור יו[סף
מאוהבו מודה ח[סדו
י[נתן הכהן בן מבורך
נע ישע רב

מקור: TS, 10 J 5, F. 21

פורסם: גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 588, עמ' 484-485

תרגום

ע"ב בשמ(ך) רחמנ(א)

נשלח מכתבי אל הדרתך, אדוני ורבי הנכבד (כבוד) ג(דולת) ק(דושת) מ(רנא) ור(בנא) עולה הלוי הפרנס,¹ יתן לך האל אריכות ימים, מי יתן ויתמוך בך וישפיע עליך את חסדיו הרבים לעד, יחד עם מספר מכתבים אל הדרת הנגידות ייכון כיסאה לעד, ואל הדרת אדוני ורבי הנכבד אבו אלרצא נט(ריה) רח(מנא),² ומצורף להם מכתב כבוד הישיבה הנעלה, יגדל כבודה 5 לעד. שלחתי את כל אלה על-ידי נושא המכתבים שהביא את מכתבך, הדרת אדוני הפרנס ש(מרו) צ(ורו).³ עתה הגיע אלי מכתב הדרתך וראיתי, שנעדר בו זכר הגעתם של המכתבים הנזכרים לעיל, וגרם לי הדבר טרדת הנפש. אבקש מכבודך לברר את עניינם אצל נושא-המכתבים, אם עדיין לא קיבלתם אותם, ולהודיעני זאת. אשר לתלמוד, איננו בנמצא באשקלון. ואשר לכרכי המקרא, הלא כבר ציינתי בפני הדרתך, כי בעוונות הרבים נמכרו מרביתם של אלה שהיו אצל אנשינו, וכי מה ישטמצאתי מהם הם ארבעה כרכים המכילים כ"ד ספרים אצל אשה אלמנה ושמה בת בן צעיר, והם כרכים שהיו במצב טוב, אבל נקרעו כריכותיהם. כמו-כן כרך התורה שחלק מדפיו דהו דהייה קלה, כמו-כן גם הכרך שבו ארבעת ספרי הנביאים הראשונים, ויש בו דפים בסופו ובתחילתו שהם קרועים. ואולם, ארבעת ספרי נביאים האחרונים והכתובים אין בשניהם קרעים אלא בכריכה. וכבר ציינתי כי שילמו לה בעדם שנים-עשר דינאר. על-כן אם כרכים אלה טובים בעיניך, כתוב אלי ואשלחם.⁴

שוליים ימניים

ואשר לתמצית השיטים, נעשתה כפי שביקשה הדרתך, והיא שלושה רטלים ברטל של ארץ-ישראל.⁵ כל כמות שאכין נמציאנה לאדון אבו אסחק אברהים ש(מרו) צ(ורו), שותפו של אדוני, ורבי אבו אלחיר נט(ריה) רח(מנא).

שוליים עליונים

ואשר לדבש, גם הוא יסופק. ההמחאה הגיעה ונגבתה אנו דואגים לשחרור האישה המבוקשת, יתיר אלוהינו אסרה ואסירי עמו ישראל. ויעצים שלום כבוד 5 לעד נצח סלה. כ(כבוד) ג(דולת) ק(דושת) מ(רנא) ור(בנא)

ישועה החבר המעולה בחבורה
נט(ריה) רח(מנא) מעצים לכבודו
שלום.⁶

10 כל המכתבים שהגיעו ממך הודעתך, כי
שלחתים אל הדרת הגאונות
ייכון כיסאה לעד.
ישע רב

מיעון

יגיע ליקר כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מר(נא) ורב(נא) עולה הלוי הזקן הנכבד
מאוהבו מודה ח[סדו

ושנות חיים ושלום יוסיפו לו בן כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מר(נא) ורב(נא)
נ[וחו] ע[דך] ישע רב

ספרות: גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 187, 192–193, 673; בלאו, ביקורת, עמ' 304.

- 1 מכתב ששלח נתן הכהן בן מבורך, דיין ומראשי קהל אשקלון (ראה עליו להלן, מס' 15, הערה 1), אל עולה בן יוסף הלוי הפרנס בפסטאט (שמו הערבי: צאעד אבן מנג'יא, ומוצאו מדמשק; ראה עליו: גויטיין, חברה ים-תיכונית, ב, עמ' 78, 81). התכתבות נוספת בין השניים, ראה להלן, מס' 7. מכתב נוסף אליו ראה, גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 611, 541–542, וראה עוד שם, מפתח. עיקר עניינו של המכתב הוא במסחר ספרים, אך נזכרים בו גם מסחר בתבלינים וצמחי-מרפא וענייני הישיבה.
- 2 הוא שלמה בן מבורך. לדעת גיל היה בנו של הנגיד מבורך, אך יש לשים לב לעובדה, שבכל מקום שזכר בשמו המלא לא נוספו תוארי כבוד ראויים לאביו. כותב המכתב מברך את אבו אלרצה גם במכתבו האחר לפרנס הפסטאטי, להלן, מס' 7, ליד ציון הערה 4. וראה תעודות נוספות שזכר בהם אבו אלרצה: גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 537, 553. וראה גם: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 173.
- 3 ההתכתבות בין ראש הקהל האשקלוני לפרנס הפסטאטי שימשה גם להעברת דואר בין רשויות ארצישראליות לרשויות יהודיות בקאהיר ולהיפך. היא נוצלה להעברת דואר לנגידות ולאותו אבו אלרצה, ובין משתמשיה היו גם ראשי הישיבה הארצישראלית, שישבה באותה עת בצור או בדמשק. וראה גם להלן, שוליים עליונים, שורה 10 והלאה.
- 4 על מסחר ספרים שבו מעורב נתן הכהן בן מבורך ראה: גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 583, בתעודה שאותה תארך גיל לשנת 1090, בקירוב. את התעודה שלפנינו תארך גיל לשנת 1100, בקירוב, כנראה בגלל הדרישה לספרים המופיעה בה, אך, כאמור, נתן הכהן חיפש ספרים בשביל נכבדים מצרים גם קודם לכיבוש הצלבני. ייתכן, שהחיפוש האינטנסיבי אחר ספרי מקרא מלמד, שאכן המדובר כאן בחיפוש ספרים משלל ירושלים שהובאו למכירה באשקלון על-ידי הצלבנים; והשווה לעיל, מס' 2, הערה 16; וראה עוד שם, הערה 23.
- 5 משלוח תמצית השיטים נזכר, בצד סחורות אחרות, גם במכתבו האחר של נתן הכהן האשקלוני לעולה פרנס פסטאט. רוטל ארצישראלי משקלו כשניים וחצי ק"ג. משלוח תמצית השיטים כלל אפוא כשמונה ק"ג. וראה גיל.
- 6 ישועה החבר, הוא ישועה בן יפת, שימש כדיין באשקלון עם נתן הכהן ונזכר גם להלן, מס' 7, באותו נוסח, כלומר, כדורש בשלום הנמען. להלן, מס' 8, הוא חתום, יחד עם נתן הכהן בן מבורך, על מכתב לאלהיו בן אביתר בנו של ראש ישיבת ארץ-ישראל. ישועה נזכר בחתימתו בנו הדיין יפת בן ישועה בברכת המתים בתעודה משנת 1138; ראה להלן, מס' 15.

שנת 1110 בקירוב

אשקלון, מס' 7

[...] ימי החנוכה תחול ברכתה על כבוד יקר מרֹ ורֹ כגק.

עולה הלוי הפרנס הזקן הנכבד יברכהו אלהינו וישמרהו ויאר פניו אליו ויחנם ושלום
מכל עבריו יסובבו בן כגֹק יוסף הלוי אֵל וצלני כתאבה אלכרים [ו]קפת [עליה ופחמת]

מצמונה וסררת במא דל עליה מן סלאמתה לא זאלת שאמלה לה וכא[...]

5 קדומה מן שהר תשרי ודכר אלנגאב אנה אנסכה הדה אלמרה ווצל מ[...]

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- מן מכאתבה הדרת כגֶק מרנו ורבנו נזרנו וכתרנו אדונינו אליהו הכהן הראוי למעלתו הנכונה לו נֵט רָהֵ ואנפעל פיהא מא רסמה וקד קראת בהדה אלאחרף כתאבין אחדהן אלי הדרת אדונינו אליהו הכהן הראוי למעלתו הנכונה לו יגדל כבודו ואלתאני אלי חצרה מולאי. אלשיך אלאגל אבי אלרצא נט רח תנעם חצרה מולאי אלפרנס ישמרה אלהינו ב[...]
- 10 ארבאבהא ואמא אלענצלאלן אלגבלי פאן וגודה מתעצר ל] גירה מן עמל עסקלאן יצלח אנפד ואמא רב אלצ[נת...]
- וצל בדלך ואמא אלכתאן אלמכתף באבי אלברכאת אלגעפרי וסואה פהו בדאר אלב[רכה] יחמל שיא מנה אעלמת חצרתה דלך [וכנת] כתבת אלי חצרתה עדה [כתב ולם] יצלני מן גהתה מא נסתדל בה עלי דכול שיא מנהא פאן [כאן] ענדה אסתי [...]
- 15 פעל מנעמא ושלום כבודו ואוהביו ונלוו יגדל לעד כגק מֶר וֶרֶ ישועה החבר המעולה מעצים לכבודו שלום עקב שלום ורחמים ישע רב נתן הכהן בן מבורך נע

מקור: TS. Box Misc. 28, f. 245

פורסם: מ' גיל, "ארץ-ישראל בתקופה המוסלמית הראשונה (634–1099) – מילואים, הערות, תיקונים", תעודה, ז (תשנ"א), מס' a588 עמ' 344–345.

תרגום

- [...] ימי החנוכה תחול ברכתה על כבוד יקר מ(רנא) ור(בנא) כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) עולה הלוי הפרנס הזקן הנכבד יברכהו אלוהינו וישמרהו ויאר פניו אליו ויחנם ושלום מכל עבריו יסובבהו בן כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) יוסף הלוי ז(כרו) ל(נברכה).¹ קיבלתי את מכתבך הנכבד וקראתי והבינתי את אשר בו, ושמחתי להיוודע ששלום לך, יהיה שלומך שלם תמיד. והיה [...]
- 5 בואו מחודש תשרי.² ואמר נושא-המכתבים שהפעם הוא העתיק אותנו והגיע מ[...]
- ממה שכתב הדרת כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנו ורבנו נזרנו וכתרנו אדונינו אליהו הכהן הראוי למעלתו הנכונה לו נט(ריה) רח(מנא), ואעשה בעניין זה כאשר ציווה.³ כמו-כן קראתי באותו כתב שני מכתבים, האחד מהם אל הדרת אדונינו אליהו הכהן הראוי למעלתו הנכונה לו יגדל כבודו והשני אל הדרת אדוני ורבי הנכבד אבו אלרצא נט(ריה) רח(מנא).⁴ הואילה הדרת אדוני הפרנס ישמרך אלהינו [...]
- 10 את מנהיגיה. אשר לבן החצב ההררי, השגתו מתאחרת [...]
- אם יביא אותנו מישהו אחר ממחוז אשקלון ויהיה טוב, אשלח. אשר לתמצית השיטים [...]
- הגיע עם זאת. אשר לפשתים, קניינם של אבו אלברכאת אלגעפרי ואחרים, הן בבית אלברכה.⁵ יובילו חלק ממנו, הודעתי זאת להדרתך. כתבתי אל הדרתך כמה מכתבים, אך לא קיבלתי מכבודו תשובה שממנה נוכל להסיק שהגיע משהו ממנו, ואם יש אצלך [...]
- 15 עשה זאת בטובך, ושלום כבודו ואוהביו ונלוו יגדל לעד. כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מ(רנא) ור(בנא) ישועה החבר המעולה נ(וחו) ע(נדך).⁶

ספרות: גיל, שם, עמ' 285; בלאו, ביקורת, עמ' 297.

- 1 מכתב מנתן הכהן בן מבורך הדיין וראש הקהל האשקלוני לעולה בן יוסף הפרנס הפסטאטי. מכתב נוסף ראה לעיל, מס' 6. שני המכתבים עוסקים בנושאים קרובים (מסחר, קשרים עם הישיבה והנגידות), ונוכרים בהם אותם שמות (ראה להלן, הערות 4, 6). אין בידינו לקבוע את סדר כתיבת המכתבים.
- 2 אולי בואו של המכתב. מכתב של עולה הגיע אפוא לידי של הדיין האשקלוני בחודש תשרי, ואילו הלה השיב עליו בחנוכה, כלומר, בשלהי כסליו או בתחילת טבת, כחודשיים ומעלה לאחר קבלת המכתב. הכותב מזכיר שלושה מכתבים נוספים, שהגיעו, כנראה, באותו משלוח: האחד מכתב מאת אליהו הכהן בן אביתר – כנראה לכותב עצמו – ושני מכתבים נוספים, האחד לאליהו הכהן והאחר לאבו אלרצא.
- 3 הכוונה לאליהו הכהן בן אביתר בן ראש הישיבה. ראה מכתב ששלחו אליו כותב מכתב זה והדיין ישועה בן יפת הנזכר בהמשך המכתב, להלן, מס' 8, וראה שם הערה 1.
- 4 ראה עליו לעיל, מס' 6, הערה 2.

- 5 השווה לעיל, מס' 6, הערה 5. ברכאת בן נתן אלגיעפרי נזכר בענייני מסחר במכתב נוסף של נתן הכהן; ראה: גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 583, עמ' 468.
6 ראה לעיל, מס' 6, הערה 6.

לפני שנת 1112

אשקלון, מס' 8

ע"א ---

- [...] כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנו ורבנו [נור]נו וכתרנו אדונינו אליהו
5 הכהן¹ ת[כון] משר[ת]תו הנכונה לו יגדיל אלהינו כבודו וי[רבה]
הדרו והודו, [בן] כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנו ורבנו נזרנו וכתרנו אדונינו אבי[תר]
הכהן, ראש ישיבת גאון יעקב זכר צדיק לברכה בן כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנו

שוליים

- [...] והנלוים אליה,² ירבה לעד, נצח סלה. תל[יס]ר [יומי]
במרחשון אתכ"ד³ אשקלון ישע רב
עבד אהבתה נתן הכהן בן מבורך⁴ נ(וחו) ע(דן)
צעיר צעירי עבדיה
5 המודה חסדיה
ישועה⁵ בן(ר) בלי יפת ז(כרונו) ל(ברכה)

ע"ב ---

שני עבדיו
השוכנים
באשקלון

מקור: כ"י ניו-יורק, בית-המדרש לרבנים, ENA 2806, f. 8.

פורסם: מאן, היהודים במצרים, ב, עמ' 202; גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 589, עמ' 487.

ספרות: מאן, היהודים במצרים, א, עמ' 170 ו-194-196.

- 1 אליהו בן אביתר, בנו של ראש ישיבת ארץ-ישראל ר' אביתר בן אליהו. נמנע המכתב, היה "רביעי" בישיבת ארץ-ישראל, וכך הוא נזכר ברשימות זכרון, משמע, שמת בתואר זה ולא נתמנה לראש ישיבה תחת אביו. המכתב נשלח, כפי הנראה, אל "חדרך", היא דמשק, שהיתה אז מקום מושב ישיבת ארץ-ישראל. בעת ההיא היה ראשה שלמה בן אליהו, דודו של הנמען. וראה לעיל, מס' 7 ליד ציון הערה 3.
2 כלומר, הנלוים אל הישיבה. תוארי החותמים מתייחסים אף הם לישיבה: "עבד אהבתה" ו"צעיר צעירי עבדיה".
3 "ג בחשון שנת 1424 לשטרות / 4 בנובמבר 1112. תאריך התעודה אצל מאן שגוי.
4 דיין אשקלוני, החתום על תעודות מאשקלון עד שלהי 1143. וראה גם להלן, מס' 15, הערה 1.
5 דיין אשקלוני, הנזכר בברכת המתים משנת 1138. וראה לעיל, מס' 6, הערה 6.

שנת 1116

אשקלון, מס' 9

לכבוד גדולת
מר ור נתנאל התלמיד

--- בן כבוד קד(ושת)

מֶרֶ וֶרֶ צדקה ---

15 לם תזל חצרתה אלסאמיה תישמר לעד מחסנה אליי
מנעמה עליי ולהא עלי דלך גזיל אגר וחסן תנא ודכר
אסל תפצלהא אן תדפע כמסה דנאניר לקריבי אלשיך
אבי אלחסן רגא האשקלוני שֶׁצֶ ואלחגה תצלהא בגאה
אלעאדה ען מא יכתץ באהלי

שוליים עליונים

נכתב בנחץ אלול

אֶתְכֹזִי אשקלון

אוהבו מודה

רוב חסדו

5 אברהם בר

מקור: TS, 13 J 13, f. 3

פורסם: גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 596, עמ' 506-507.

תרגום

--- לכבוד גדולת

מר(נא) ורב(נא) נתנאל התלמיד ---

--- 5

---בן כבוד קד(ושת)

מר(נא) ורב(נא) צדקה ---¹

15 אתה, הדרתך הנעלה תישמר לעד, עושה טוב
וחסד בלי הרף עמדי, וצפוי לך על כך שכר נאה ומיטב השבח והמוניטין.
אבקש ממך, כי תואיל לשלם חמישה דינרים לקרובי האדון
אבו אלחסן רגיא האשקלוני ש(מרו) צ(ורו), והאישור על כך יגיע אליך בכל הכבוד
המקובל כפי שראוי לבן משפחתי ---²

שוליים עליונים

נכתב בנחץ אלול

אתכ"ז³ אשקלון

אוהבו מודה

רוב חסדו

5 אברהם בר

ספרות: מאן, היהודים במצרים, ב, עמ' 201; גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 163.

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- 1 מכתב ובו הוראת תשלום מאברהם בן צדקה הבשם ("אלעטאר"), האשקלוני, "ידיד הישיבה", לבן דודו נתנאל בן צדקה הבשם בפסטאט בשביל קרובו אבו אלחסן רגיא האשקלוני.
- 2 השורה כתובה בשוליים הימניים של הדף.
- 3 אוגוסט-ספטמבר 1116.

אשקלון, מס' 10

לפני שנת 1127

[...]

- עבדך ותגהלו ואסתכרת אללה סבחאנה ועקדת זיגתהא עליה ואללה אלמופק ברחמתה
עלי אנני קד כלפת נפסי מא לא אוצא בה לאנני אתק ברחמה אללה סבחא[נה]
מעונתה וראית אן לא אסתר דלך ען חצרתה לאנה אלמולא ואלאך ואלצדיק אלצאדק אלסמדה
ישמרו אלהינו לעד ואנמא גיר דלך פאנני אעלמה אן צדיקה אלזגאג
- 5 זוג בנת סעד בן מנצור ידיע בן מפוך תזאגר לה אלכבר וצעף אלסבר וכאן יחתשם
יטהר נקץ חאלה ויקול לעל יתוגה לה מעישה וצאר הו יתדין בצהרה וצהרתה
אכת אבו אלפרג תקתרץ באמרה ווקפת מן תצחה ואבאע גמיע מא [ימ]לכה ובקי עליה
ועלי זוגתה תמאמה תקדיר עשרה דנאניר והרב אלי דיאר מצר אבו [...]
אלטריק ואעתזל והי פי סתה אנפס עראה גואע וקד צגרת ממא
 - 10 א[נפקת] אלגמאעה בסבבה וסבב אטפאלה ופי הדא אלאסבוע [תא]כדת זוגתה אן תחבס
עלי אלדין חתי צמנתהא ומא בקי בעסקלאן יהוד אלא פקרא שחאדין ואנא
אסל תפצל מולאי אן ינעם במכאטבה קריבהא מולאי אלשיך אבו אל אלחסן אלכהן
יגן אלהינו בעדו ויעלמה אן האולי אלקום קרוביו ושאר בשרו והם חקא עניי ביתו
ולא יגזו אן יטרחו תנתין מבנות ישראל הכשירות פי אלחבס ולהם מן יתעלקו בה
15 ואן צעב דלך עליה פינעם מולאי במכאטבה מן צלח מן אהל אלחסדים ואלזכיות
לעל [יתברעו] מא יכלצו בה [...]פת צברת בכתאב
אלדין ואגלתהם אלי אן יצל גואב הדה אלאחרף פאן ופק אללה סבחאנה הדה אלזכות
עלי יד חצרה מולאי אלשיך ישמרו אלהינו ויעזרו ויכפיל שכרו ואן לס ימכנה
דלך פינעם בכתב אלגואב אלי לאבא[דר] באלמכאטבה אלי הדרת הנגידות
20 יכון כסאה לעולם אסל אנעאמהא אן תנעם פי דלך כמא אנעם ואלדהא
זכר קדוש וצדיק לברכה ואנפד מא כלץ בו אלטיב ואכרג מן אלחבס ואן תם
סא[לה] בעדר דלך//אכוך קד// כרגת אנא ממא יגב עלי פתנעם חצרתה באגתנאם אלזכות
פי דלך ---

מקור: כ"י קיימברג', ספריית האוניברסיטה, Or. 1080 J 144v

פורסם: גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 591, עמ' 490-491.

תרגום

[...]

עבדך, ועשו עצמם כלא יודעים. וביקשתי מהאל ישתבח כי יעזור, והבאתיו בברית הנישואין עמה, אלוהים ברחמי יתן לי את ההצלחה,
אף-על-פי שלקחתי בכך על עצמי דבר שלא נצטוויתי עליו. מפני שאני סומך על רחמי אלוהים ישתבח
ועל עזרתו. מצאתי לנכון שלא להסתיר את הדבר מהדרתך, כי אתה האדון והאח והידיד הנאמן תמיד,

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3